

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Різноманітність та складність процесів, що відбуваються у сучасному глобалізованому світі, обумовлюють необхідність навчання, виховання та розвитку особистостей, які мають добре розвинені творчі здібності та вміють нестандартно вирішувати проблеми. Вчені давно визнали, що творчі здібності не є синонімом здібностей до навчання. Тому наш інтерес викликає дослідження таких творчих здібностей особистості як нестандартність, оригінальність, критичність та незалежність суджень, здатність до фантазування, тобто те, що в науці називають креативністю. І якщо раніше вважалося, що ці якості необхідні для творчості у мистецькій сфері, наразі визнається той факт, що креативність є також основою наукових досягнень.

Креативність неоднозначно залежить від освіти. Чим старша дитина, тим більший тиск вона відчуває, академічні вимоги стають жорсткішими. З огляду на це, ми ставили за мету з'ясувати ефективність навчально-виховних та розвивальних впливів (змісту, методів, технологій, засобів навчання) на розвиток творчого потенціалу старшокласників в умовах профільного навчання. Для цього ми визначали рівень розвитку творчих здібностей учнів профільних та непрофільних класів, з'ясовували відмінності, що існують між ними.

Для виконання поставленого завдання нами використовувалась методика особистісної креативності Ф. Вільямса, яку адаптувала О. Тунік [3]. Свій варіант модифікації запропонувала Н. Бельська [1], яка, спираючись на результати аналізу емпіричних даних, вилучила неінформативні твердження. Таким чином, опитувальник творчих характеристик особистості набув більш компактної форми, його валідність виросла. Він складається із 33 тверджень (*див. додаток*), по відношенню до яких респондент висловлює свою згоду або незгоду. Кожне твердження репрезентує певний аспект одного із особистісних чинників креативності: ризику, допитливості, уяви, складності. Позиція щодо кожного із тверджень оцінюється певними балами: 2 бали – повністю згоден; 1 – частково згоден; 0 – важко відповісти, не знаю; 2 – не згоден. Після проведення анкетування підраховується алгебраїчна сума отриманих респондентом балів. Відповідно до отриманих балів учні розподіляються за рівнями креативності: низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий.

Респонденти з *низьким рівнем* креативності мають творчий потенціал, але практично не схильні його реалізувати; їх влаштовує існуючий стан речей, вони не схильні до змін і пошуку нових рішень; вони повністю довіряють традиціям, нормам, авторитетам і відомим фактам, не прагнуть їх перевірити; можливі майбутні зміни та невизначеність може викликати дискомфорт і навіть тривогу; їм не властиве фантазування і ризик; їхньою сильною рисою є здатність ефективно діяти в стабільному середовищі, що робить їх сумлінними і надійними працівниками.

Респонденти з *рівнем креативності нижче середнього* мають непоганий творчий потенціал, але практично його не реалізують; їх повною мірою влаштовує існуючий

світ, тому вони не схильні змінювати його, шукати нові рішення чи встановлювати нові закони; вони віддають перевагу традиціям, нормам, авторитетам, відомим фактам і не прагнуть перевірити їхню істинність; невизначеність і зміни можуть викликати дискомфорт і напруження; фантазування, ризик не приносять задоволення; реалізм, здоровий глузд, опора на інструкції, регламентування діяльності та дотримання субординації забезпечують їм здатність ефективно діяти в стабільному середовищі, роблять людей цього типу сумлінними і надійними працівниками.

Респонденти з *середнім рівнем* креативності мають непоганий творчий потенціал, яким розпоряджаються залежно від ситуації, характеру завдань, що вирішуються, власного настрою; вони виявляються активне прагнення до пошуку нових рішень і оригінальність мислення в цікавих для них видах діяльності; водночас, їм не властивий постійний прояв креативності, вони балансують на межі консерватизму і новаторства; вони успішно адаптуються як до стабільного середовища (що вимагає опори на регламент та інструкції), так і до середовища творчого (що вимагає пошуку нових рішень); вони ефективно використовують у своїй роботі раніше знайдені іншими рішення й алгоритми, іноді створюють на їх основі нові, зокрема, й оригінальні варіації й комбінації; проте мають проблеми із пошуками власного творчого шляху і творчого стилю, тобто цінність творчих рішень, продуктивність творчого потенціалу невисока.

Респондентам з рівнем креативності *вище середнього* значною мірою властиве творче світосприйняття, що дає їм змогу бути цілком продуктивними з виконанням творчих функцій у будь-якій професії чи діяльності; допитливість, досить оригінальне мислення і розвинена уява, інтерес до нових, нестандартних рішень, схильність власним досвідом перевіряти інформацію, отриману від авторитетних осіб, сприяють зміцненню та розвитку їхнього творчого потенціалу; водночас, вони не схильні безоглядно заперечувати накопичений людством досвід, здатні ефективно використовувати у своїй роботі раніше знайдені іншими рішення і алгоритми, створюючи на їх основі нові оригінальні варіації і комбінації.

Респондентам з *високим рівнем* креативності властивий високий творчий потенціал, який дає змогу їм бути абсолютно продуктивними з виконанням творчих функцій у будь-якій професії чи діяльності; їм притаманна оригінальність мислення, яскраво виражена допитливість, інтуїція, самостійність і незалежність від думки авторитетів, розвинена уява; вони схильні братися за завдання високого рівня складності, здатні ризикувати, шукати і знаходити нові, нестандартні рішення; за умови високої мотивації мають усі підстави для визначних і неординарних досягнень.

Таким чином, дібравши діагностичний інструментарій, ми провели опитування 733 учнів 8 – 11 класів закладів загальної освіти: ліцеїв міст Рівне, Піратин Полтавської обл., міст Славутич та Біла Церква Київської обл. Учнів профільних класів ми об'єднали у експериментальну групу, учнів непрофільних – у контрольну. Результати аналізу отриманих емпіричних даних відображено у таблицях 1 і 2.

Згідно з результатами діагностики учні 8 класу (Е-8) експериментальної групи розподілилися так за рівнем розвитку творчих здібностей: низький рівень – 4,12% респондентів; рівень нижче середнього – 12,35%; середній рівень – 41,76%; рівень вище середнього – 28,24%; високий рівень – 11,76%; дуже високий рівень – 1,76%. У контрольних групах (К-8) розподіл учнів за рівнями розвитку творчих здібностей

відрізняється несуттєво: на низькому рівні знаходяться – 7,4% учнів; на рівні нижче середнього – 18,52%; на середньому рівні – 41,76%; на рівні вище середнього – 28,24%; на високому рівні – 11,76%; на дуже високому рівні – 1,76%. Не виявилось жодного учня, який мав би дуже високий рівень розвитку творчих здібностей (див. таблицю 1).

Проаналізуємо розподіл учнів 9 класу (Е-9) за рівнями розвитку творчих здібностей. Згідно з отриманими у ході опитування балами 7,53% дев'ятикласників експериментальної групи знаходяться на низькому рівні; 15,1% – на рівні нижче середнього; 36,3% – на середньому рівні; 22,6% – на рівні вище середнього; 16,4% – на високому рівні; 2,05% – на дуже високому рівні. Розподіл учнів у контрольній групі (К-9) дещо відрізняється, хоч і несуттєво. Респонденти розподілилися на групи у такий спосіб: низький рівень – 12%; рівень нижче середнього 16%; середній рівень – 44 %; рівень вище середнього – 16%; високий рівень – 12%. Не виявилось жодного учня, який мав би дуже високий рівень розвитку творчих здібностей (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Розподіл учнів 8 - 9 класів за рівнями розвитку творчих здібностей в експериментальній і контрольній групах

Рівні	8 клас				9 клас			
	Експ. група Е-8		Контр. група К- 8		Експ. група Е-9		Контр. група К-9	
Низький	7	4,12	2	7,4	11	7,53	3	12
Нижче середнього	21	12,35	5	18,52	22	15,1	4	16
Середній	71	41,76	13	48,15	53	36,3	11	44
Вище середнього	48	28,24	5	18,52	33	22,6	4	16
Високий	20	11,76	2	7,4	24	16,4	3	12
Дуже високий	3	1,76	0	0	3	2,05	0	0
Загалом	170	100	27	100	146	100	25	100

В експериментальній групі десятикласників (Е-10) за рівнем розвитку творчих здібностей учні розподілилися так: низький рівень – 7,3%; рівень нижче середнього – 12,4%; середній рівень – 35,8%; рівень вище середнього – 26,3%; високий рівень – 16,1%; дуже високий рівень – 2,19%. Незначні відмінності у розподілі за рівнями мають учні контрольної групи (К-10): на низькому рівні знаходиться 8,3% респондентів; на рівні нижче середнього – 13,89%; на середньому – 44,44%; на рівні вище середнього – 26,39%; на високому – 6,94%. Не виявилось нікого із респондентів цієї групи на дуже високому рівні розвитку (див. таблицю 2).

Відповідно до отриманих емпіричних даних у експериментальній групі маємо такий розподіл учнів 11 класів (Е-11) за рівнями розвитку творчих здібностей: низький рівень – 5,61%; рівень нижче середнього – 13,1%; середній рівень – 38,3%; рівень вище середнього – 29,9%; високий рівень – 11,2%; дуже високий рівень – 1,87%. Дещо

відрізняється розподіл за рівнями розвитку творчих здібностей у контрольній групі: низький рівень – 10,2%; рівень нижче середнього – 22,45%; середній рівень – 42,86%; рівень вище середнього – 14,29%; високий рівень – 10,2%. Не виявилось нікого із респондентів цієї групи на дуже високому рівні розвитку (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Розподіл учнів 10 – 11 класів за рівнями розвитку творчих здібностей в експериментальній і контрольній групах

Рівні	10 клас				11 клас			
	Експ. група Е-10		Контр. група К-10		Експ. група Е-11		Контр. група К-11	
<i>Низький</i>	10	7,3	6	8,3	6	5,61	5	10,2
<i>Нижче середнього</i>	17	12,4	10	13,89	14	13,1	11	22,45
<i>Середній</i>	49	35,8	32	44,44	41	38,3	21	42,86
<i>Вище середнього</i>	36	26,3	19	26,39	32	29,9	7	14,29
<i>Високий</i>	22	16,1	5	6,94	12	11,2	5	10,2
<i>Дуже високий</i>	3	2,19	0	0	2	1,87	0	0
Загалом	137	100	72	100	107	100	49	100

Порівнюючи розподіл учнів 8 – 11 класів експериментальної і контрольної груп, можемо побачити, що у відсотковому значенні різниця між ними несуттєва: на низькому рівні показники знаходяться в межах 4,12 – 12%; на рівні нижче середнього – в межах 12,35 – 22,45%; на середньому рівні – в межах 35,8 – 45,15%; на рівні вище середнього – в межах 14,29 – 29,9%; на високому рівні – в межах 6,94 – 16,1%; на дуже високому – в межах 1,76 – 2,19%. Також помітно, що найбільше учнів (незалежно від віку і належності до експериментальної чи контрольної груп) мають середній рівень розвитку творчих здібностей.

Це дає підстави для припущення, що розвивальний вплив змісту, методів, технологій, засобів навчання на розвиток творчого потенціалу старшокласників в умовах профільного навчання незначний, оскільки немає суттєвих відмінностей у розподілі між експериментальною та контрольною групами. Для підтвердження чи спростування цієї гіпотези ми звернулись до методів математичної статистики, аби визначити рівень статистичної значущості відмінностей між цими двома групами.

Рівень статистичної значущості (оцінена міра впевненості в істинності результату, р-рівень) — вірогідність помилки, пов'язаної з поширенням отриманого результату на всю вибірку [2]. У статистиці за спеціальними таблицями виділяють такі рівня статистичної значущості: $p > 0,1$ – «статистично достовірних відмінностей не виявлено»; $0,05 < p < 0,1$ – «відмінності виявлено на рівні статистичної тенденції»; $0,01 < p < 0,05$ – «виявлено статистично достовірні (значущі) відмінності»; $0,001 < p < 0,01$ – «відмінності виявлено на високому рівні статистичної значущості»; $p < 0,001$ – «відмінності виявлено майже на абсолютному рівні статистичної значущості».

Для отримання більш чітких результатів і зниження рівня похибки об'єднаємо між собою математичні дані рівня нижче середнього, середнього та вище середнього у один: середній рівень. Також об'єднаємо між собою математичні дані високого та дуже високого рівня у високий рівень. Таким чином, за допомогою методів математичної статистики здійсимо аналіз емпіричних даних за трьома рівнями: низьким, середнім і високим.

Порівняння результатів дослідження експериментальної і контрольної груп здійснювалось за допомогою t-критерію Стьюдента.

$$t = \frac{|M_1 - M_2|}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{N_1} + \frac{\sigma_2^2}{N_2}}}$$

де M_1 – середнє арифметичне першої вибірки; M_2 – середнє арифметичне другої вибірки; σ_1 – стандартне відхилення першої вибірки; σ_2 – стандартне відхилення другої вибірки; N_1 – обсяг першої вибірки; N_2 – обсяг другої вибірки.

Порівняння результатів дослідження в експериментальній групі Е-8 та контрольній групі К-8 за фактором креативності (самооцінка учнями) засвідчило, що учні групи Е-8 на рівні статистичної тенденції ($p = 0,07$) мають вищі показники креативної поведінки, ніж учні групи К-8 (див. таблицю 3).

Таблиця 3

Результати порівняльного аналізу креативності між Е-8 та К-8 за t-критерієм Стьюдента

Вибірка	N (кількість респондентів)	M (середнє арифметичне)	σ (стандартне відхилення)	t-критерій Стьюдента та p-рівень значущості
Е-8	170	23,0647	13,05706	t = 1,82 p = 0,07
К-8	27	18,0741	14,28804	

Для уточнення отриманого результату проводилось додаткове вивчення відмінностей між Е-8 та К-8 за допомогою критерію χ^2 -Пірсона:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^p \frac{(f_{\text{э}} - f_{\text{т}})^2}{f_{\text{т}}}, \quad df = (k-1)(l-1),$$

де p – кількість виділених підгруп (їх 3; нами виділено підгрупи з низьким, середнім і високим рівнем), $f_{\text{э}}$ – емпіричний розподіл дітей за підгрупами; $f_{\text{т}}$ – теоретичний, тобто рівномірний розподіл дітей за підгрупами; k – число градацій розподілів, які порівнюються (їх скрізь 3); l – кількість розподілів, які порівнюються (їх скрізь 2); df – ступінь свободи.

Критерій χ^2 -Пірсона дає змогу врахувати належність дітей обох груп до певного рівня креативності і довести випадковість / не випадковість такого розподілу.

Результати обробки емпіричних даних експериментальній групі Е-8 та контрольній групі К-8 наведено у таблицях 4 та 5.

Таблиця 4

Таблиця спряженості: рівні та вибірка

Рівні	Е-8	%	К-8	%	Разом
Низький	12	7,05%	5	18,52%	17
Середній	87	52,18%	15	55,55%	102
Високий	68	40%	10	37,042%	78
Разом	170	86,29%	27	13,71%	197

Таблиця 5

Емпіричне значення χ^2 -Пірсона з поправкою на безперервність

	Значення	Ступінь свободи	Асимптотична значущість
χ^2 -Пірсона	5,108	3	0,078
Відношення правдоподібності	4,55	3	0,103
Кількість валідних спостережень	197		

Результати додаткового аналізу вказують на те, що відмінності в експериментальній групі Е-8 та контрольній групі К-8 (попри наявність статистичної тенденції до більш яскраво вираженої креативності в Е-8 незначні, а розподіл за рівнями в групах Е-8 та К-8 швидше є випадковим, ніж закономірним (χ^2 -Пірсона = 5,108, статистична значущість $p = 0,078$).

Тобто, навчання дітей в групі Е-8 не розвиває у них креативність більше, ніж навчання в групі К-8. Щоправда, є певні відмінності між групами Е-8 та К-8 на рівні статистичної тенденції: низький рівень креативності частіше зустрічається в контрольній групі К-8, але середній та високий рівні в обох вибірках представлено приблизно однаково.

Порівняння результатів дослідження в експериментальній групі Е-9 та контрольній групі К-9 за фактором креативності (самооцінка учнями) засвідчило, що показники в обох вибірках суттєво не відрізняються (рівень статистичної значущості $p=0,397$), не дивлячись на вищі показники креативності в експериментальній групі Е-9 (М=21,8936) (див. таблицю 6).

Таблиця 6

Результати порівняльного аналізу креативності між Е-9 та К-9 за t-критерієм Стьюдента

Вибірка	N (кількість респондентів)	M (середнє арифметичне)	σ (стандартне відхилення)	t-критерій Стьюдента та p-рівень значущості
Е-9	141	21,8936	15,52358	t = 0,849 p = 0,397
К-9	25	19,0800	13,67760	

Для уточнення отриманого результату додаткове вивчення відмінностей між експериментальної групи Е-9 та контрольної групи К-9 за допомогою критерію χ^2 -Пірсона, що дало змогу врахувати належність дітей обох груп до певного рівня креативності і довести випадковість/невипадковість такого розподілу. Результати наведено у таблицях 7 та 8.

Таблиця 7

Таблиця спряженості: рівні та вибірка

Рівні	Е-9	%	К-9	%	Разом
<i>Низький</i>	21	14,89%	3	12%	24
<i>Середній</i>	62	43,97%	15	60%	77
<i>Високий</i>	58	41,13%	7	28%	65
<i>Разом</i>	141	84,94%	25	15,1%	166

Таблиця 8

Емпіричне значення χ^2 -Пірсона з поправкою на безперервність

	Значення	Ступінь свободи	Асимптотична значущість
<i>χ^2-Пірсона</i>	2,235	2	0,327
<i>Відношення правдоподібності</i>	2,245	2	0,325
<i>Кількість валідних спостережень</i>	166		

Результати додаткового аналізу також вказують на відсутність суттєвих відмінностей щодо рівня креативності в експериментальній групі Е-9 та контрольній групі К-9 (χ^2 -Пірсона = 2,235, статистична значущість $p = 0,327$), попри те, що учнів з високим рівнем креативності в групі Е-9 більше, ніж в групі К-9. Водночас, низький рівень креативності зустрічається в групі Е-9 так само часто, як і в групі К-9. Це може бути свідченням того, що в групі Е-9 є учні, для яких особливості освітнього процесу не є оптимальними. Проте, в цілому навчання дітей в групі Е-9 не розвиває у них креативність більше, ніж навчання в групі К-9.

Порівняння результатів дослідження в експериментальній групі Е-10 та контрольній групі К-10 за фактором креативності (самооцінка учнями) засвідчило, що учні групи Е-10 мають на рівні статистичної тенденції ($p = 0,068$) вищі показники креативної поведінки, ніж учні групи К-10 (див. таблицю 9)

Таблиця 9

Результати порівняльного аналізу креативності між Е- та К- за t-критерієм Стьюдента

Вибірка	N (кількість респондентів)	M (середнє арифметичне)	σ (стандартне відхилення)	t-критерій Стьюдента та p-рівень значущості
Е-8	137	23,0146	14,98283	t = 1,840 p = 0,068
К-8	72	19,1389	14,19413	

Для уточнення отриманого результату додаткове вивчення відмінностей між експериментальної групи Е-10 та контрольної групи К-10 за допомогою критерію χ^2 -Пірсона, що дало змогу врахувати належність дітей обох груп до певного рівня креативності і довести випадковість/невипадковість такого розподілу. Результати наведено у таблицях 10 та 11.

Таблиця 10

Таблиця спряженості: рівні та вибірка

Рівні	Е-10	%	К-10	%	Разом
<i>Низький</i>	16	11,68%	8	11,11%	24
<i>Середній</i>	61	44,52%	40	55,55%	101
<i>Високий</i>	60	43,8%	24	33,33%	84
Разом	137	65,55%	72	34,44%	209

Таблиця 11

Емпіричне значення χ^2 -Пірсона з поправкою на безперервність

	Значення	Ступінь свободи	Асимптотична значущість
χ^2 -Пірсона	2,487	2	0,288
<i>Відношення правдоподібності</i>	2,502	2	0,286
Кількість валідних спостережень	209		

Результати додаткового аналізу вказують на фактичну відсутність відмінностей за проявами креативності в експериментальній групі Е-10 та контрольній груп К-10 (χ^2 -Пірсона = 2,487, статистична значущість $p = 0,288$), попри те, що учнів з високим рівнем креативності в групі Е-10 більше, ніж в групі К-10. Водночас, низький рівень креативності зустрічається в групі Е-10 так само часто, як і в групі К-10. Це може бути свідченням того, що в групі Е-10 є учні, для яких особливості освітнього процесу не є оптимальними. Проте, в цілому навчання дітей в групі Е-10 не розвиває у них креативність більше, ніж навчання в групі К-10.

Порівняння результатів експериментальної групи Е-11 та контрольної групи К-11 за фактором креативності (самооцінка) засвідчило, що учні експериментальної групи Е-11 мають значно вищий показник креативної поведінки (на рівні 3% похибки, $p = 0,035$), ніж учні контрольної групи К-11 (див. таблицю 12).

Таблиця 12

Результати порівняльного аналізу креативності між Е-11 та К-11 за t-критерієм Стьюдента

Вибірка	N (кількість респондентів)	M (середнє арифметичне)	σ (стандартне відхилення)	t-критерій Стьюдента та p-рівень значущості
Е-11	107	23,0280	14,41596	t = 2,133 p = 0,035
К-11	49	17,6735	14,85119	

Для уточнення отриманого результату додаткове вивчення відмінностей між експериментальною групою Е-11 та контрольною групою К-11 за допомогою критерію χ^2 -Пірсона, що дало змогу врахувати належність дітей обох груп до певного рівня креативності і довести випадковість/невипадковість такого розподілу. Результати наведено у таблицях 13 та 14.

Таблиця 13

Таблиця спряженості: рівні та вибірка

Рівні	Е-11	%	К-11	%	Разом
<i>Низький</i>	8	7,47%	8	16,33%	16
<i>Середній</i>	53	49,53%	29	59,18%	82
<i>Високий</i>	46	43%	12	24,49%	58
<i>Разом</i>	107	68,59%	49	31,41%	156

Таблиця 14

Емпіричне значення χ^2 -Пірсона з поправкою на безперервність

	Значення	Ступінь свободи	Асимптотична значущість
<i>χ^2-Пірсона</i>	6,256	3	0,044
<i>Відношення правдоподібності</i>	6,304	3	0,043
<i>Кількість валідних спостережень</i>	156		

Результати додаткового аналізу вказують на відмінності в групах Е-11 та К-11 (χ^2 -Пірсона = 6,256, статистична значущість $p = 0,044$): низький та середній рівні креативності частіше зустрічаються в групі К-11; високий рівень креативності – в групі Е-11. Достовірність цих результатів підтверджується показником χ^2 -Пірсона: розподіл дітей за рівнями креативності в групі Е-11 та групі К-11 не є випадковим, а відображує закономірність, а саме: при переході від групи К-11 до групи Е-11 зростає рівень креативності.

Таким чином, за допомогою методів математичної статистики фактично підтвердилась наша гіпотеза про те, що розвивальний вплив змісту, методів, технологій, засобів навчання на розвиток творчого потенціалу старшокласників в умовах профільного навчання незначний, оскільки не виявлено суттєвих відмінностей у розподілі дітей між експериментальною та контрольною групами у 8 – 11 класах. Тобто, навчання в експериментальних групах не впливає на розвиток творчих здібностей учнів більше, ніж навчання в контрольних групах. Незначна різниця на користь більш ефективного впливу навчання на розвиток творчого потенціалу учнів в експериментальних групах з'явилась лише в 11 класі. Це можна пояснити накопичувальним ефектом від впливу профільного навчання на розвиток творчих здібностей старшокласників. У групі К-11 рівень розвитку творчих здібностей виявився найнижчим, порівняно із групами К-10, К-9 і К-8. Це може вказувати на зниження творчого потенціалу учнів у на кінець навчання в школі, недостатнє приділення уваги його розвитку з боку педагогів.

Отримані нами результати дослідження можуть стати у нагоді для здійснення просвітництва вчителів з метою посилення їх впливу на розвиток творчих здібностей учнів в умовах профільного навчання.

Додаток

Запитання щодо оцінювання учнями творчих здібностей

1. Перш ніж зіграти в нову гру (або приступати до нової справи), я повинен переконатися, що можу виграти (досягти успіху).

2. Мені подобається уявляти собі те, про що мені потрібно буде довідатися або зробити у найближчому майбутньому.

3. Я ніколи не виберу гру, з якою інші не знайомі.

4. Краще я буду робити все як зазвичай, ніж шукатиму нові способи.

5. Я люблю з'ясовувати, чи так усе насправді, як прийнято вважати.

6. Мені подобається думати про те, що ніколи зі мною не траплялося.

7. Деякі мої ідеї настільки захоплюють мене, що я забуваю про все на світі.

8. Я нервую, якщо не знаю, що відбудеться далі.

9. Я люблю те, що незвичайно.

10. Я часто намагаюся уявити, про що думають інші люди.

11. Мені подобається обговорювати мої ідеї в компанії друзів.

12. У майбутньому мені хотілося б зробити щось таке, що нікому не вдавалося до мене.

13. Я віддаю перевагу друзям, які завжди все роблять звичним (загальноприйнятим) способом.

14. Мені подобається вирішувати навіть такі проблеми, які не мають правильної відповіді.

15. Існує багато речей, з якими мені хотілося б поекспериментувати.

16. Якщо я одного разу знайшов відповідь на запитання, я буду дотримуватися її, а не шукати інші відповіді.

17. Коли я читаю або дивлюся фільм, я уявляю себе ким-небудь із героїв.

18. Я люблю уявляти собі, як жили люди 200 років тому.

19. Я люблю досліджувати старі коробки й валізи, щоб просто подивитися, що в них може бути цікавого.

20. Мені хотілося б, щоб мої рідні й учителі (керівники) робили все як зазвичай і не змінювалися з часом (характером, поведінкою тощо).

21. Я довіряю своїм почуттям, передчуттям, інтуїції.

22. Цікаво припустити щось і перевірити справедливість припущення.

23. Люблю братися за головоломки (ігри), де необхідно розраховувати свої подальші ходи.

24. Моїм кращим друзям не подобаються дурні ідеї (ідеї, які не можуть бути реалізовані).

25. Я люблю вигадувати щось нове, навіть якщо це неможливо застосувати на практиці.

26. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.

27. Мені було б цікаво шукати відповіді на запитання, які виникнуть у майбутньому.

28. Я люблю братися за нове, щоб подивитися, що із цього вийде.

29. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що ще нікому не спадало на думку.

30. Коли я бачу картину, на якій зображений хтось незнайомий, мені цікаво довідатися, хто це.

31. Я люблю перегортати книги й журнали, щоб просто подивитися, що в них.

32. Я думаю, що на більшість запитань існує тільки одна правильна відповідь.

33. Я люблю ставити запитання про такі речі, про які інші люди не замислюються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельська Н. А. Опыт работы с методикой Ф. Вильямса: замечания и вариант модификации. *Обдарованість та компетенція в творчому мисленні молоді: матеріали науково-методичного семінару 14 грудня 2010 р.* К.: Інститут Обдарованої дитини, 2011. С. 65–78.

2. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования: анализ и интерпретация данных: учебное пособие. СПб.: Речь, 2004. 392 с.

3. Туник Е. Е. Модифицированные креативные тесты Вильямса. СПб.: Речь, 2003. 96 с.